

Кістол А. І.

ORCID: 0009-0001-6300-7352

науковий співробітник

Дніпропетровський національний історичний музей

імені Д. І. Яворницького

м. Дніпро, Україна

КИТАЙСЬКІ ТАЄМНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ У 1920–1930-Х РР.

Ключові слова: китайські емігранти, таємні організації, тріади, Україна, XX ст.

Інститут побратимства (кит. 結拜兄弟, цзебай сюнді) є традиційною формою соціальної організації в китайській культурі, тобто об'єднання чоловіків без кровних зв'язків у братства задля досягнення спільних цілей та взаємодопомоги через принесення взаємної клятви у вірності. Ця традиція сягає своїм корінням середньовічного Китаю, де знайшла своє класичне відображення в романі «Трицарство». Знаменита сцена, де воєначальники Лю Бей, Чжан Фей та Гуань Юй складають побратимську присягу на вірність один одному в персиковому саду, стала взірцевою моделлю для побратимських об'єднань серед китайців [1, с. 1641–1644]. Саме у формі братств на рубежі XVII – XVIII ст. у Китаї починають виникати таємні політичні та релігійні організації, головною метою яких було звільнення Китаю від правління маньчжурської династії Цін. Вже тоді діяльність таємних організацій почали пов'язувати із організованою злочинністю, а участь та будь-які зв'язки із ними каралися смертною карою. Одним із найвпливовіших секретних братств того часу було «Тяньдіхуей», тобто «Організація неба та землі», яке у подальшому стало основою для формування традиційних злочинних угруповань по всьому світу, відомих як тріади. Таємні організації є невід'ємною частиною китайських діаспор по всьому світу, а їх вплив на життя громади є надзвичайно великим [2, с. 306, 318].

Існування китайської діаспори в Україні фіксується вже у XIX столітті: у 1880 році в Києві проживало близько 250 китайців [3, с. 152]. Втім, масово китайці з'являються в підросійській Україні під час Першої світової війни в якості дешевої робочої сили (кулі), завезеної з Китаю для роботи на шахтах та заводах Донбасу, а також будівництва військових фортифікаційних споруд [4, с. 293]. Згодом, велика частина китайців долучається до лав Червоної армії та бере участь у визвольних змаганнях 1917–1921 рр. Загальна кількість китайців, що воювали

в Україні на боці більшовиків, становила від 21 до 24 тисяч осіб [5, с. 319]. Після встановлення радянської влади багато китайців, що не змогли або не захотіли повернутися на Батьківщину, осіли в українських містах, переважно у центрально-східних областях. В рамках політики коренізації, спрямованої на надання нацменшинам додаткових повноважень, в УСРР з'являються китайські організації та артлі. За матеріалами кримінальних справ з фондів Галузевого державного архіву СБУ та Державного архіву Харківської області, вперше у вітчизняній історіографії розглядається питання існування у раннерадянській період на території України китайських таємних братських організацій та їх участь в організованій злочинній діяльності.

Дослідження виявило, що протягом 1926–1935 рр. у Харкові функціонувала таємна злочинна китайська організація (тріада), що діяла під прикриттям законних об'єднань. Організація мала філії у Києві, Дніпропетровську, Полтаві та на Донбасі, підтримуючи контакти з аналогічними структурами по всьому СРСР [6, арк. 26], а центральною фігурою в ній був Сю-Шен.

Василь Іванович Сю-Шен народився у 1890 році в провінції Хебей, Китай, у родині батраків. Був завербований на роботу в Російській Імперії та привезений на Донбас 1916 року де працював на шахті в Попасній. У 1918–1921 роках він проходив службу у 45-й Волинській дивізії Червоної армії, після демобілізації переїхав до Харкова із Олександрівська, до почав будувати стрімку кар'єру в органах радянської влади: у 1921 році – уповноважений у справах китайських робітників при біржі праці Наркомтруду, згодом – інструктором з питань китайців при Наркоматі внутрішніх справ. У 1923–1924 роках очолив Союз китайських робітників України. Вперше був заарештований у 1924 році за обвинуваченнями у вбивствах та грабежах за доносом Кон-Чан-Чуна, однак був звільнений з під варті через 4 місяці. У 1929 році він заснував у Харкові китайську пральню «Кантонська комуна» на Рибній площі 4 (нині – вул. Кооперативна) [7, арк. 3–5, 26–27]. Другий арешт відбувся у квітні 1935 року – цього разу вже як керівник «шпигунської та контрреволюційної підпільної організації» під назвою «Братство», або китайською – «Кхе-Ту». Організації інкримінували наркоторгівлю, контрабанду та валютні спекуляції [9, арк. 32].

Про впливовість Сю-Шена на китайську діаспору в Україні свідчать показання його колишнього соратника Ван-Ва-Ю. За його словами, Сю-Шен негласно був головою усіх китайців України. Усі китайці, що приїжджали до України, мусили особисто відвідати його в Харкові та погодити своє подальше місце проживання в республіці. У 1931 році, за його словами, Сю-Шен вступив до ВКП(б) та навіть отримав орден Червоної зірки у Москві; мав серйозні зв'язки у Москві, Хабаровську та

Центральній партизанській комісії в Києві, завдяки чому він міг забезпечувати своїх підлеглих партизанськими квитками, які надавали значні пільги. Цікавим фактом є те, що у Сю-Шена була книга із фотографіями та іменами усіх китайців, що проживають в Україні, то ж в разі чого він міг знайти будь-кого з них [8, арк. 430–436].

Під час допиту Сю-Шен розповів, що «Братство», або «Кхе Ту» (тобто 磕头, ке тоу – поклін головою, обіт), виникло у 1926 році за посередництва китайця Ван-Ю, який приїхав до Харкова із Запоріжжя з метою примирити Сю-Шена та Кон-Чан-Чуна після того, як останній доніс на нього в ДПУ у 1924 році.

У протоколах допитів заарештовані китайці надають цікаві свідчення про структуру та ритуали своїх таємних організацій. Зокрема, Сю-Шен зазначає, що мета китайських братств полягає у тому, щоб не чинити зла один одному та жити у мирі й злагоді. Під час створення братства список побратимів записується на папері кров'ю, а потім серед найстарших членів обирається «тайє» (кит. 大爷, тобто старійшина) [1, с. 1644], чия роль полягала у вирішенні конфліктів та припиненні ворожнечі між побратимами. Особливої уваги заслуговує згадана книга з фотографіями всіх китайців, які проживали в Україні, знайденої у Сю-Шена. За його словами, це книга реєстрації найманих робітників, які виїхали на роботу на шахти Донбасу з Китаю у 1916 році: російські вербувальники фотографували кожного китайця перед відправленням до Росії та записували їх особисті дані. Згодом ця книга передавалася з рук в руки, доки не опинилася у Сю-Шена у 1923 році, коли він очолив Союз китайських робітників в Україні [7, арк. 153–157].

За різними оцінками, до організації «Кхе Ту» входило від 10 до 14 осіб у Харкові, а загалом по Україні – близько 100 учасників. Допитані стверджували, що «Кхе Ту» є насправді давнім китайським звичаєм [8, арк. 46], і що подібних таємних братств серед китайців в Україні існувало чимало [6, арк. 32].

Зокрема, у 1925–1926 рр. до Києва з Китаю прибула група з 30 офіцерів для проходження навчання в школі ім. Каменєва. Разом із місцевими китайцями вони заснували таємну організацію «Сюн-Де-Тун-Мін-Хун» (ймовірно, йдеться про «Тунменхой» – підпільну революційну організацію, створену Сунь Ятсеном у 1905 році, яка відіграла ключову роль у поваленні династії Цін і становленні Китайської республіки в 1911 році). Метою братства було як надання взаємної допомоги один одному, так і підтримання зв'язків із Батьківщиною. Після від'їзду китайських офіцерів із Києва в 1927 році, організацію очолив Чжан-Жун-Дю. Згодом вона потрапила під вплив харківської групи Сю-Шена, який профінансував відкриття китайської пральні в Києві [8, арк. 421–425]. До складу київського «Кхе Ту»

входило до 16 осіб, кожен з її членів мав при собі записну книжку із іменами усіх побратимів [8, арк. 46]. Київське таємне братство, подібно до харківського, займалося організацією опіумних притонів, збутом наркотиків, контрабандою, валютною спекуляцією та вбивствами. Так, дружина Чжан-Жун-Дю, Софія Романенко (справжнє прізвище Брайман), за дорученням чоловіка та Сю-Шена регулярно відвозила до Владивостока американські долари, які обмінювали на радянські рублі, наркотичні речовини або ювелірні вироби [8, арк. 46]. Наприклад, реалізація 200 доларів принесла їй 20 тисяч карбованців [9, арк. 29].

Під час обшуку в помешканні Чжан-Жун-Дю та Романенко було виявлено пістолет «Наган», 9 бойових патронів, фінський ніж, китайський паспорт на інше ім'я, пакет з опіумом, 8 золотих кілець, золоту цівку, 5 рублів золотом, 2000 карбованців та облігації на загальну суму 910 карбованців [9, арк. 7–9]. У Сю-Шена знайшли пістолет «Маузер», 85 набоїв, велику кількість ювелірних виробів і дорогоцінних каменів, 60 рублів царської чеканки золотом, 5400 карбованців та облігації на 3325 карбованців [9, арк. 41–42, 46]. У його заступника, Фан-Бата (Со-Цуна), вилучили пістолет «Браунінг», 37 набоїв, 2000 карбованців та 44 пакетики з опіумом, морфієм і кокаїном, а також пляшку розведеного опіуму [9, арк. 62–69].

Рис. 1. Предмети, вилучені під час обшуку в помешканні Сю-Шена: книга із фотографіями китайців в Україні, наркотики та трубки для куріння опіуму

Джерело: ГДА СБУ – Ф. 5 – оп. 1 – спр. 37556

З наведених матеріалів можна зробити висновок, що у 1920–1930-х роках в Україні існувала розгалужена мережа китайських триад, заснованих за зразком традиційних таємних братств, відомих у Китаї ще із XVIII століття. Наявність таких ритуалів як записування імен членів братства кров'ю та обрання старійшини-тайсе, свідчить про спорідненість братств «Кхе Ту» в Україні із аналогічними таємними організаціями в Китаї. Оскільки історія китайської діаспори в Україні у XX столітті залишається маловивченою в тому числі через брак історіографічних та архівних джерел, данні матеріали є унікальними, оскільки дозволяють не тільки глибше зрозуміти характер взаємин в середині китайської громади у міжвоєнні часи, але й оцінити роль та вплив традиційних таємних організацій на їх життя.

Література:

1. McIsaac, L. "Righteous Fraternities" and Honorable Men: Sworn Brotherhoods in Wartime Chongqing. *The American Historical Review*. 2000. Vol. 105, No. 5. С. 1641–1655. Oxford University Press.
2. Purbrick, M. Patriotic Chinese triads and secret societies: From the imperial dynasties, to nationalism, and communism. *Asian Affairs*. 2019. Vol. 50, No. 3. С. 305–322.
3. Распутіна Л. А. Китайці і Київщина (невідомі документи із фондів Державного архіву Київської області). *Архіви України*. 2017. № 2. С. 151–155.
4. Синявська Л. І. Використання праці східних робітників у важкій промисловості України періоду Першої світової війни. *Гуржіївські історичні читання*. 2013. № 6. С. 293–294.
5. Карпенко, Н. М. Китайский легион. Участие китайцев в революционных событиях на территории Украины (1917–1921) : монография. Луганск : Альма-матер, 2007. 392 с.
6. ДАХО. Ф. 6452. Оп. 1. Спр. 704. 41 арк.
7. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 37556. Т. 2. Арк. 139–379.
8. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 37556. Т. 3. Арк. 372–696.
9. ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 37556. Т. 1. Арк. 1–139.